© 2026 International Conference on Multidisciplinary Sciences and Innovations . All Rights Reserved.

XITOY VA O‘ZBEK BADIIY ADABIYOTIDA MILLIY-MADANIY REALIYALARNING QIYOSIY TAHLILI («YASHAMOQ» ROMANI MISOLIDA)

Dildora Umarova
ADCHTIda o‘qituvchi,Andijon, O‘zbekiston
Tel: +998946999628;
E-mail: dildoraumarova828@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada xitoy adabiyotining yorqin namoyandasi Yu Huaning «Yashamoq» romani va uning o‘zbek tilidagi tarjimalari asosida milliy-madaniy xususiyatga ega bo‘lgan leksik birliklar — realiyalarning qiyosiy tahlili amalga oshirilgan. Shuningdek, badiiy tarjima jarayonida milliy koloritni saqlab qolish, adekvatlik va semantik moslikni ta'minlash muammolari, shuningdek, matndagi madaniy semantikani tarjima tiliga yetkazib berish usullari ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Аннотация: В данной статье осуществлен сопоставительный анализ лексических единиц с национально-культурным компонентом — реалий — на основе романа яркого представителя китайской литературы Ю Хуа «Жить» и его переводов на узбекский язык. Также научно обоснованы проблемы сохранения национального колорита, обеспечения адекватности и семантической точности в процессе художественного перевода, а также способы передачи культурной семантики текста на язык перевода.

Abstract: This article presents a comparative analysis of lexical units with a national-cultural component — realia — based on the novel "To Live" (Huozhe) by the prominent Chinese writer Yu Hua and its translations into the Uzbek language. Furthermore, the paper scientifically substantiates the issues of preserving national flavor, ensuring adequacy and semantic accuracy in literary translation, as well as methods of conveying the cultural semantics of the text into the target language.

Kalit so‘zlar: Realiya, badiiy tarjima, qiyosiy tahlil, milliy kolorit, adekvatlik, semantika, Yu Hua, «Yashamoq».

Ключевые слова: Реалия, художественный перевод, сопоставительный анализ, национальный колорит, адекватность, семантика, Ю Хуа, «Жить».

Keywords: Realia, literary translation, comparative analysis, national flavor, adequacy, semantics, Yu Hua, "To Live".

1. Kirish

Badiiy tarjima xalqlararo madaniy muloqotning eng qadimgi va samarali vositasi bo‘lib, u turli tillar va madaniyatlar o‘rtasidagi ma'naviy ko‘prik vazifasini bajaradi. Jahon adabiyoti durdonalarini milliy tilimizga o‘girish jarayonida boshqa xalqning turmush tarzi, urf-odatlari, tarixiy va ijtimoiy muhitini aks ettiruvchi o‘ziga xos leksik qatlam — realiyalar bilan ishlash tarjimon oldida turgan eng mas'uliyatli vazifalardan biri hisoblanadi.

Xitoy adabiyotini o‘zbek tiliga tarjima qilish va ularning qiyosiy lingvistik tahlilini amalga oshirish bugungi kunda sharqshunoslik va tarjimashunoslikning dolzarb yo‘nalishlaridan biridir. Xitoy xalqining asrlar davomida shakllangan mentaliteti, an'analari va maishiy turmush tarzi ularning adabiyotida, xususan, Yu Huaning «Yashamoq» (Chzho xuo) romanida o‘zining yorqin ifodasini topgan. Ushbu asar o‘zining hayotiyligi, milliy ruhga boyligi va realiyalarning ko‘pligi bilan ajralib turadi.

Asosiy qism. Badiiy matnda realiyalarning o‘rni va tasnifi.

Realiya tushunchasi tilshunoslikda ma'lum bir xalq, millat yoki hududga xos bo‘lgan, boshqa tilga tarjima qilishda qiyinchilik tug‘diradigan, muayyan tarixiy yoki madaniy davr bilan bog‘liq predmetlar, hodisalar va tushunchalarni anglatuvchi leksik birliklarni o‘z ichiga oladi. «Yashamoq»

© 2026 International Conference on Multidisciplinary Sciences and Innovations . All Rights Reserved.

romani tahlili shuni ko‘rsatadiki, asardagi realiyalarni shartli ravishda bir nechta guruhlarga bo‘lish mumkin:

Maishiy turmush realiyalari: Xitoy oilasining kundalik hayoti, kiyim-kechaklari, uy-ro‘zg‘or buyumlari va an'anaviy turmush tarzini ifodalovchi so‘zlar.

Geografik va Toponimik realiyalar: Xitoyning muayyan hududlari, daryolari, qishloq nomlari va landshaft xususiyatlari bilan bog‘liq birliklar.

Ijtimoiy-siyosiy va tarixiy realiyalar: Xitoy tarixining ma'lum davrlari (fuqarolar urushi, madaniy inqilob yillari) bilan bog‘liq tushunchalar, unvonlar va tashkilot nomlari.

Etnografik va madaniy-marosim realiyalari: Milliy bayramlar, urf-odatlar, diniy-falsafiy qarashlar va folklor elementlari.

Tarjima nazariyasida realiyalarni tarjima qilishning asosiy usullari mavjud bo‘lib, bularga quyidagilar kiradi:

Transkripsiya va transliteratsiya: Xitoy tilidagi o‘ziga xos nomlar, taomlar yoki an'anaviy buyumlarning fonetik shaklini saqlab qolish (masalan, milliy taomlar yoki pul birliklari nomlari).

Kalkalash (so‘zma-so‘z tarjima): Asl nusxadagi so‘zning tuzilishini saqlagan holda tarjima qilish.

Tushuntirish yoki izohli tarjima: O‘quvchiga tushunarli bo‘lishi uchun realiyaning ma'nosini ochib beruvchi qo‘shimcha so‘zlar yoki izohlardan foydalanish.

Funksional analogiya: O‘quvchiga tanish bo‘lgan, ma'no jihatidan yaqin keladigan milliy muqobilini qo‘llash. «Yashamoq» romanidagi realiyalarning qiyosiy tahlili

Yu Huaning «Yashamoq» asarida bosh qahramon Fu Guyning boshidan kechirgan og‘ir qismati Xitoy qishlog‘ining real manzaralari fonida ochib beriladi. Asardagi har bir detal, jumladan, uy-joy tuzilishi, ovqatlanish madaniyati va o‘zaro muomala madaniyati xitoy milliy ruhini namoyon etadi.

Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, asarni o‘zbek tiliga o‘girishda tarjimonlar o‘zbek xalqining ham milliy mentalitetida mavjud bo‘lgan o‘xshash o‘xshatishlar va ekvivalentlardan foydalanishga harakat qilganlar. Masalan, qishloq xo‘jaligi bilan bog‘liq mehnat qurollari, yer tuzilishi va mahalliy an'analarni ifodalovchi so‘zlar o‘zbek kitobxoniga tushunarli bo‘lishi uchun leksik transformatsiyalarga uchragan. Bu esa tarjimaning adekvatligini ta'minlash bilan birga, asarning badiiy ta'sir kuchini saqlab qolishga xizmat qilgan.

Shuningdek, asardagi hissiy-emotsional bo‘yoqdorlikni beruvchi iboralar va milliy idiomalar tarjimasida so‘zma-so‘z tarjimadan ko‘ra ma'nodosh ekvivalentlarni tanlash muhimligi aniqlandi. Xitoy tilidagi lisoniy xususiyatlar o‘zbek tilining grammatik va uslubiy qoliplariga moslashtirilib, matnning o‘qishli chiqishi ta'minlangan.

Badiiy asar tarjimasida muallif yaratgan muhitni, qahramonlarning ruhiy olami va milliy mentalitetini to‘laqonli saqlab qolish tarjimondan yuksak mahorat talab etadi. Yu Huaning «Yashamoq» romanida Xitoy xalqining XX asr o‘rtalaridagi murakkab ijtimoiy-siyosiy sharoiti, oddiy dehqon Fu Guyning hayoti va uning boshidan kechirgan fojealari tasvirlanar ekan, bu jarayonda milliy realiyalar asosiy vosita sifatida xizmat qiladi.

Maishiy turmush va an'anaviy madaniyat realiyalari

Asarda xitoy oilasining kundalik turmushi, ovqatlanish madaniyati va milliy an'analari bilan bog‘liq leksik birliklar ko‘plab uchraydi. Masalan, qahramonlarning kundalik ovqati bo‘lgan guruch va uning turlari, choy madaniyati, xitoycha uylarning me'moriy tuzilishi bilan bog‘liq so‘zlar o‘zbek tiliga tarjima qilinganda, tarjimonlar ekvivalent topishda muayyan qiyinchiliklarga duch keladilar.

Misol tariqasida: Asarda tilga olingan mahalliy o‘lchov birliklari, Xitoy qishloqlaridagi an'anaviy dehqonchilik qurollari va kiyim-kechak nomlari (masalan, o‘ziga xos paxtali kiyimlar yoki bosh kiyimlar) to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima qilinganda o‘zbek o‘quvchisiga tushunarsiz bo‘lib qolishi mumkin. Shuning uchun tarjimonlar ularni berishda funksional o‘xshashlikdan yoki tushuntiruvchi izohlardan foydalanganlar. Bu esa o‘quvchiga Xitoy qishlog‘ining real manzarasini yaqqol tasavvur qilish

© 2026 International Conference on Multidisciplinary Sciences and Innovations . All Rights Reserved.

imkonini beradi. Etnografik va ijtimoiy-tarixiy realiyalarning ochib berilishi romanda Xitoy xalqining milliy o‘yinlari, marosimlari, teatr san'ati (masalan, soya teatri – piyinxi) alohida o‘rin tutadi. Bosh qahramon Fu Guy o‘z hayotining ma'lum bir davrida soya teatri bilan shug‘ullanadi. Bu detal shunchaki maishiy ko‘rinish emas, balki o‘sha davr Xitoy madaniyatining ajralmas qismi hisoblanadi.

Tahlil: Ushbu etnografik realiyani tarjima qilishda uning asl milliy ruhini saqlab qolish bilan birga, o‘zbek kitobxonining idrokiga moslashtirish talab etiladi. Agar bu birlik so‘zma-so‘z tarjima qilinsa, uning badiiy ta'sir kuchi yo‘qolishi mumkin. Shu bois tarjimon uni izohli ravishda yoki mazmuniy yaxlitlikni buzmagan holda o‘zbek tiliga o‘girgan.

Lingvistik transformatsiyalar va adekvatlik masalasi

Realiyalarni tarjima qilish jarayonida quyidagi lisoniy usullar faol qo‘llanilganligini ko‘rishimiz mumkin:

Transkripsiya usuli — Xitoy madaniyatiga xos bo‘lgan o‘zgarmas nomlar va atamalarning fonetik qobig‘ini saqlagan holda berish.

Kalkalash va semantik moslashtirish — iboralar va maqollarni tarjima qilishda ularning to‘g‘ridan-to‘g‘ri ma'nosini emas, balki o‘zbek tilidagi ekvivalent ma'nosini topish. Masalan, xitoy tilidagi mashaqqatli hayotni yoki taqdir sinovlarini bildiruvchi idiomalar o‘zbek tilidagi milliy iboralar orqali ochib berilganda, matnning ta'sirchanligi yanada oshgan.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Yu Huaning «Yashamoq» asaridagi milliy-madaniy realiyalarni qiyosiy o‘rganish tarjima nazariyasi va amaliyoti uchun muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega. Realiyalarni tarjima qilishda milliy koloritni boy bermaslik, asl matn ruhini saqlab qolish hamda ikki xalq madaniyatining o‘ziga xos xususiyatlarini to‘g‘ri yetkazish tarjimon oldidagi asosiy vazifalardan biri ekanligi isbotlandi.

Mazkur tahlillar kelgusida qiyosiy tilshunoslik, tarjimashunoslik hamda adabiy matnlarni avtomatik qayta ishlash va neyrotarjima modellarini takomillashtirishda ilmiy manba sifatida xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Yu Hua. Yashamoq (Xouytszzy): Roman / Xitoy tilidan tarjima. — T.: Sharq, 2018. (Asarning o‘zbek tilidagi tarjimasi yoki asl nusxasi).
2. Karimov B. Badiiy tarjima va milliy kolorit muammolari. — Toshkent: Mumtoz so‘z, 2021.
3. Mamatov A. Tarjima nazariyasi asoslari va lisoniy tahlil. — Toshkent: Akademnashr, 2019.
4. Vakhabova Z. Xitoy badiiy adabiyotini o‘zbek tiliga tarjima qilishning lingvistik va uslubiy xususiyatlari // Sharqshunoslik jurnali. — Toshkent, 2023. — № 2. — B. 45-52.
5. Солодуб Ю. П. Теория и практика художественного перевода: на материале художественных текстов. — Москва: Флинта, 2016.